

dipam

DİPLOMATİK İLİŞKİLER ve POLİTİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER for DIPLOMATIC AFFAIRS and POLITICAL STUDIES

PERSPEKTİF

Dr. Hazar VURAL JANE

ŞUBAT 2024 | Sayı: 27

7 EKİM SONRASI ORTADOĞU VE İRAN

Ortadoğu yeniden hareketli günlerden geçmektedir. Bölgenin dört bir tarafından her gün farklı çatışma haberleri gelirken “İran odaklı bir savaş ihtimali” üzerine tartışmalar sürmektedir. Konu ABD-İran karşılaşmasının çok ötesinde bir potansiyel barındırmasından dolayı daha geniş bir alanda birçok devleti ve aktörü ilgilendirmektedir. Küresel enerji arzı ve ticaret rotaları da düşünüldüğünde hâlihazırda devam eden savaşların ve karşılaşmaların yarattığı etki çok daha fazlasına sebep olabilecek niteliktedir. Bölge devletlerine ek küresel aktörlerin de çıkarları konuyu daha da karmaşık hale getirmektedir. Son yıllarda Ortadoğu’da değişen güvenlik ortamı ve dengeler de göz

önüne alındığında bölgedeki vekil güçlerin etkisi ve olasılıklar genişlemektedir. Bu bir ölçüde denge getiren bir unsur olduğu kadar belirsizlikleri de içermektedir.

7 Ekim 2023 günü büyük bir kırılma noktası olarak tarihte yerini almıştır. Bir tarafta İsrail’in yenilmezlik algısının bozulması, son teknoloji savunma sistemleriyle ilgili soru işaretleri, MOSSAD’ın “gafil avlanması” diğer tarafta her şeye rağmen tam desteğini arkasına aldığı başta ABD, İngiltere ve Almanya gibi devletlerin konuya yönelik tartışılan yaklaşımı bulunmaktadır. Bugüne kadar 28.000’i aşkın sivil Gazzelinin hayatını kaybettiği, savaş hukukuna aykırı şekilde insanlık dışı

şartlarda yaşam mücadelesi veren 2 milyonu aşan insan ve geçtiğimiz ay Uluslararası Adalet Divanı'nda Güney Afrika tarafından İsrail'e karşı açılan soykırım davasında gelen "esastan görüşme kararı" çıkmıştır. Bu davanın sonucunu zaman gösterecek fakat buradaki daha önemli ve öncelikli olan husus şudur ki; İsrail hakkında ne karar çıkarsa çıksın bu davanın açılması, esastan görüşülmesi ve tarihe not düşülmesi önemlidir. Bölgedeki meydan okumaların barındırdığı riskler tansiyonu yükseltirken, BMGK'nın Gazze çabaları ise defaatle üyelerin kendi çıkarlarına takılmış ve geç kalınmıştır.

Öte yandan bölgede Irak coğrafyasında süren karşılıklı saldırılar, Hizbullah'ın İsrail'e tehdidi ve Lübnan'a yönelik söylemsel ve eylemsel saldırılar, Husilerin Kızıldeniz'de İsrail'e mal taşıyan gemilere el koyması ve sonrasında ABD öncülüğünde oluşturulan "Refah Muhafızı Operasyonu" isimli deniz gücü ve ABD-İngiltere kuvvetlerinin Yemen'deki hedefleri iki sefer bombalaması ve en son Ürdün sınırında ABD askerlerine yapılan saldırı ile artan gerilim birçok ihtimali tartışmaya açmıştır. Suriye'de faaliyet gösteren İran Devrim Muhafızları komutanlarından Seyid Razi Musavi'nin öldürülmesi ve 4 Ocak'ta İran Kirman'da General Kasım Süleymani'yi anma töreninde gerçekleşen terör saldırılarında 100'e yakın sivilin hayatını kaybetmesi -ki bu İran İslam Cumhuriyeti tarihinde gerçekleşen en büyük sivil kayıplı terör saldırısıdır- sonrasında İran-Pakistan arasındaki hava saldırılarıyla artan tansiyon vb. olaylar savaş sonrası dönemin öne çıkan gelişmeleri olarak sıralanabilir.

28 Ocak'ta Ürdün sınırında ABD güçlerine yapılan İHA saldırısında 3 ABD askeri ölmüş, 34 asker de yaralanmıştır. ABD Başkanı Biden'den; "Suriye ve Irak'taki İran destekli gruplar gerçekleştirdi" "kademeli cevap verilecektir" açıklaması gelmiştir. Sonrasında 2 Şubat'ta, 6 gün boyunca teyakkuzda olan bölgede İran Devrim Muhafızları Ordusuna (DMO) bağlı milis grupların ülkesinin Irak ve Suriye'deki üslerine saldırılar düzenlediğini belirten Biden, "Daha önce bu saldırılara ve gelecekteki saldırı tehdidine karşılık olarak benim talimatımla ABD kuvvetleri, Irak ve Suriye'de DMO ve ona bağlı gruplarca kullanılan tesislere yönelik hedefli saldırılar gerçekleştirmiştir." ifadesini kullanmıştır.

Ocak ayında "Suriye'de İran destekli gruplar, neredeyse birer gün arayla ABD üslerine, karadan karaya atış yapılan silahlar ve aidiyeti bilinmeyen kamikaze İHA'larla en az 83 saldırı düzenlemiş."¹ Biden, "caydırma" hedefiyle ve "sivil kayıpları önleyecek şekilde" düzenlediklerini açıklamıştır.² "Suriye ve Irak'a yönelik ABD saldırılarının ardından Amerikan üslerinin İran yanlısı gruplarca hedef alındığı ilk saldırı olduğunu" belirtmiştir. ABD üssüne yönelik İHA saldırısını, İran destekli Iraklı milislerin çatı örgütü konumundaki "Irak'ta İslami Direniş" üstlendi. ABD'nin Gazze'de İsrail'e verdiği desteğe karşı olan örgüt, El Ömer petrol sahasındaki "Amerikan işgal üssüne yönelik" bir saldırı gerçekleştirdiğini duyurdu. Daha önce de Irak ve Suriye'deki ABD üsleri ve askerlerine yönelik onlarca İHA saldırısı düzenleyen "Irak'ta İslami Direniş" örgütü, bu ülkelerdeki Amerikan askerlerinin geri çekilmesini istiyor. ABD, 28 Ocak'ta Ürdün'deki askeri üssüne

¹ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyede-iran-destekli-gruplar-son-bir-ayda-abd-uslerine-en-az-83-saldiri-duzenledi/3123074>

² <https://www.trthaber.com/haber/dunya/biden-suriye-ve-iraktaki-iran-destekli-gruplara-yonelik-saldirilara-iliskin-kongreye-bilgi-verdi-832172.html>

düzenlenen İHA saldırısından da bu örgütü sorumlu tutmuştur.³ Bölgede ABD üslerine saldırıların artmasıyla ABD basını ve araştırma merkezlerinden de benzer iddialar gelmiştir. ABD'nin bölgede binlerce askeri bulunmaktadır. Bu bağlamda alışılmadık bir şekilde şimdi ABD üslerinin çeşitli aktörlerce hedef alınması ABD'nin bölgedeki varlığının ülke içinde "maliyetinin ve mevcudiyetin" sorgulamasına oyun alanına dönen Irak'ta ise tepkilere sebep olmuştur.⁴

Bütün bu olaylar dâhilinde şu soru tartışılmaktadır: Bölgede daha geniş çaplı -topyekûn- bir savaş gerçekleşir mi? Hamas'ın İsrail'e 7 Ekim'deki saldırısının arkasındaki gücün İran olabileceği ilk anda tartışılan konulardan olmuştur. Bu saldırıda 1,200 kişi hayatını kaybetmiş ve Gazze'de savaş başlamıştır. Bazı kurbanlar ve ailelerinin açtığı davanın iddiasına göre İran, İsrail ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkileri normalleştirme çabalarını sabote etmek amacıyla saldırıyı "planlamış ve finanse etmiştir"⁵. Times of İsrail'in haberine göre İran saldırınının, 2020 yılında İranlı General Kasım Süleymani'nin ABD'nin insansız hava aracı saldırısıyla öldürülmesinin intikamı olduğunu iddia edilmiştir⁶.

İran'ın saldırıda rolü olup olmadığı bölgedeki müttefikleri ve vekilleri arasında da ayrılıklara neden olduğu iddia edilmiştir. Le Figaro'nun raporuna göre Hamas'ın Gazze lideri Yahya Sinwar, saldırının

zamanlamasını ve detaylarını çoğu ortağından gizli tutmuş ve sadece saldırıyı başlatmadan dakikalar önce Hizbullah lideri Hasan Nasrallah'ı bilgilendirdiği söylenmiştir⁷. Nasrallah ise; Le Figaro'nun asılsız iddiasıyla Direniş hareketleri ve bölgedeki grupları arasındaki güveni sarsmayı amaçladığını, Aksa Tufanı'nın planlama, hazırlık ve uygulama açısından tamamen Filistinliler tarafından yönetilen bir operasyon olduğunu ve kendilerinin habersiz olduklarını yinelediği konuşmasına atıfta bulunmuştur.

İran, Hamas'ı çeşitli açılardan destekleyen bir devlet olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca Hamas, İslami Cihad, Hizbullah gibi diğer gruplarla da ilişkilerini koordine ederek saldırı planlaması için yardımcı olduğu söylenmektedir⁸. İran'ın, İsrail ve ABD ile karşıtlığı düşünülünce, Hamas'ın saldırısını bölgedeki nüfuzunu artırmak ve İsrail ile Suudi Arabistan arasındaki normalleşme çabalarını baltalamak için bir fırsat olarak görmüş olabilir. İran, Hamas'ın saldırısının zamanını tam olarak biliyor muydu, bunu söylemek zor. Ancak, saldırıdan önce, İran'lı yetkililer Suriye ve İran'da Hamas, İslami Cihad ve diğer gruplarla görüştüğüleri söylenebilir.

İran, Hamas'ın saldırısıyla ilgili olarak doğrudan sorumlu tutulmaya çalışılmıştır. Saldırıda yaralanan veya rehin alınan, öldürülenlerin aileleri de dahil olmak üzere bir grup ABD vatandaşı, İran'ı federal mahkemede dava ederek İran'ın Hamas'ın

³ <https://t24.com.tr/haber/suriye-deki-abd-ussune-saldiriyi-iran-yanlisi-orgut-ustlendi,1150413>, <https://www.yenisafak.com/dunya/iran-destekli-gruplardan-abdnin-suriyedeki-ussune-iha-saldirisi-4599731>

⁴ <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/abd-iraktan-cekiliyor-mu-abdnin-yeni-ortadogu-plani-ne,1B3jCLN1o0-g04vDe91c5A/LdCl3auZY0WC1aaxo5iP6Q>

⁵ <https://www.timesofisrael.com/report-details-ultra-secret-buildup-to-october-7-and-isolation-of-hamas-in-its-wake/>

⁶ <https://www.timesofisrael.com/irans-guard-corps-hamas-oct-7-attack-was-revenge-for-killing-of-soleimani-in-2020/>

⁷ <https://nournews.ir/En/News/160030/Hezbollah-rejects-French-media-claim-over-Al-Aqsa-Storm>

⁸ <https://www.aei.org/articles/wth-irans-role-in-the-hamas-israel-conflict/>

saldırısını “tasarladığını ve finanse ettiğini” iddia ettiler.⁹ İran ise, saldırıyı üstlenmedi. Ancak, İsrail’in Gazze’ye karşı başlattığı savaşa karşı çıktı ve Hamas’a dayanışma mesajları gönderdi. İran, İsrail’i tehdit ederek, Gazze’ye insani yardım gönderdi. İran ve Hizbullah’ın da savaşa dâhil olma durumu İsrail’i teyakkuza geçirirken, İsrail’in Kuzey sınırına roket saldırıları düzenlenmiştir.

Gazzelileri önceleyerek savaşın bir an evvel durmasını savunan Türkiye ve Gazze’deki insani durumun en yakın takipçilerinden Türkiye Dışişleri Bakanı Hakan Fidan yaptığı açıklamada, Ortadoğu’da ABD-İran arasındaki son dönem karşılaşmayı “kontrollü gerginlik” olarak tanımlamıştır.¹⁰ Fakat içinde barındırdığı riskler sebebiyle bölgeyi ateş çemberine çevirmesi ve bölgesel yayılma riskinden kaçınılmasını gerektiğini vurgulamıştır.

Seçim dönemini yürüten Washington ise, Ortadoğu’da pervasızca davranacak bir durumdan uzak görünmektedir. J. Biden yönetiminin Ortadoğu politikalarını sert şekilde eleştiren D. Trump anketlere göre puan arttırmaktadır.¹¹ ABD’de tüm hamlelerin seçim dâhilinde hesaplandığı düşünüldüğünde, İran’a cevabı eşdeğer olmaktan ya da beklenenden uzak olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle bölgesel bir güç olan İran’ın savunduğu “Direniş Ekseni” tarafından Ortadoğu’da ABD askerlerinin öldürülmesi ve ABD’nin buradaki varlığına yönelik tepkilere ABD’nin cevabı beklenen seviyenin altında olmuştur. Saldırıyı bekleyen Devrim Muhafızları’ndan can kaybı olmamıştır.

Bir başka önemli nokta da yakın geçmişte Washington’dan çeşitli başkanlar döneminde ayrı ayrı yapılan açıklamalarda İran’a karşı “her seçeneğin masada olduğu” vurgulanırken bugün ise Beyaz Saray: “savaş istemiyoruz” demektedir, İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi de: “savaş başlatmayacağız” şeklinde açıklama yapmaktadır. Tabii ki bu açıklamalar CENTCOM raporları, istihbarat çalışmalarına göre şekillendiği göz önüne alınırsa bu İran’ın nüfuzunun bölgede arttığı ve dengelerin İran lehine değiştiğinin göstergesi olarak da okunabilir. ABD kamuoyunda da ABD askerlerinin Ortadoğu’da daha fazla kalmamaları ve kayıp yaşanmaması için güçlü bir tepki mevcuttur.

Direniş Ekseni açısından Gazze konusu ve Filistin, gerginliği arttıran öncelikli unsurdur. İran’la ilişkili gruplar İsrail’in pervasızlığına ABD’nin desteğine tepki göstermektedir. Bu cevaplar bölge dışından bölgeye dayatılan politikalara tepki olarak da okunabilir. Bu bağlamda bölgede rasyonel davranan hiçbir gücün bir savaş daha istemediği söylenebilir. Savaş hâlihazırda uzun zamandır çeşitli araçlar üzerinden yaşanmaktadır. İsrail’e Lahey’den hangi kararın çıkacağını zaman gösterecek fakat dört ayda gelinen nokta göstermiştir ki İsrail için de hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır.

İsrail’i kayıtsız şartsız destekleyen ABD içinse, 2015’te Rusya’nın Suriye’ye askeri müdahalesiyle¹² başlayan yeni dönem bugün bölgedeki yerel güçlerin direnişiyle devam etmektedir. Bölgede güç denklemi

⁹ <https://tr.euronews.com/2023/10/09/wsj-hamasin-israil-saldirisina-iran-devrim-muhafizlari-ordusu-yardim-etti-ve-yesil-isik-ya>

¹⁰ <https://www.sondakika.com/dunya/haber-bakan-fidan-dan-abd-iran-gerilimiyle-ilgili-16813782/>

¹¹ <https://tr.euronews.com/2024/02/02/abd-secim-anketleri-trump-az-farkla-bidenin-onunde-gorunuyor>

¹² <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-4-yildir-suriyede-varlik-gosteriyor/1597081>

değişmektedir. Yeni denklemde eski usul savaşlar beklemek gerçekçi olmadığı kadar her devletin kendi halkına hesap verme durumu da göz önünde bulundurulmalıdır. ABD'nin İsrail'e koşulsuz desteği bir yana, başta Avrupa kentleri olmak üzere sokakların sesi İsrail'e karşı bir duruşu simgelemektedir. Gelineen noktada ABD'nin bölgedeki güvenliği de sarsılmış durumdadır. Güç boşluğa müsamaha göstermez, bir diğer güç gelir ve boşluğu doldurur. ABD Irak'tan çekilirken İnan'a Ortadoğu'da böyle bir alan açılmasını planlamıyordu şüphesiz, fakat bölge bugün 2001-2003 döneminden çok farklı bir yere dönuşmüştür. İnan'ın 2011 sonrası nüfuzunu gözle görölür şekilde arttırdığı ortadadır.

DİPLOMATİK İLİŞKİLER ve POLİTİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER for DIPLOMATIC AFFAIRS and POLITICAL STUDIES

+90 216 310 30 40 info@dipam.org

+90 216 310 30 50 www.dipam.org

Merdivenköy Mah. Nur Sok. Business İstanbul
A Blok Kat:12 No:115, Kadıköy/İstanbul

YAZAR HAKKINDA

Dr. Hazar VURAL JANE, DİPAM Araştırmacısıdır. 2009 yılında Bahçeşehir Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun oldu. Yüksek lisansını 2012 yılında Harp Akademileri, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler bölümünde “İran Toplum Yapısının Dış Politikasına ve Ortadoğu Güvenliğine Etkileri” başlıklı teziyle tamamladı. Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde “Velayeti Fakih ve İran Dış Politikası: Ali Hamaney’in Konumu” başlıklı doktora tezini 2019 yılında savundu.

Dr. Vural Jane, İstanbul Aydın Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesidir. İran, Ortadoğu Siyaseti ve Dış Politika Analizi başlıca araştırma alanları arasındadır. hazar.vuraljane@dipam.org